

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КАНІСТЕРАПІЇ

11. Зверева І.Д. Соціально-педагогічна робота у загальноосвітніх закладах // Соціально педагогіка : теорія і технології: Підручник // За ред. І.Д. Зверєвої. – К.: Центр навчальної літератури, 2006. – С. 84 – 103.
12. Нароліна В.И. Развивающий эффект процесса формирования межкультурной коммуникативной компетентности специалиста / В.И. Нароліна // Высшее образование сегодня. – 2008. – №5. – С. 23 – 25.
13. Побірченко Н. Профорієнтація в школі: нові освітні позиції і програми // Директор школи, ліцею, гімназії. – 2007. – №38. – С. 3 – 31.
14. Растянников А.В. Рефлексивное развитие компетентности в современном творчестве. – М., 2002. – 116 с.
15. Холодная М.А. Психология интеллекта. – Томск – Москва, 1997. – 370 с.
16. Шульга В. Соціальний педагог у загальноосвітньому закладі: Методичні рекомендації. – К.: Ніка-Центр. 2004. – 124 с.

Стаття надійшла до редакції 05.03.2012

УДК 37.013

Ірина Комар, кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної педагогіки
Лілія Гальма, студентка Прикарпатського національного університету

імені Василя Стефаника,
м. Івано-Франківськ

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ КАНІСТЕРАПІЇ

У статті розкрито зміст каністерапії як виду лікування і реабілітації людини за допомогою спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих фахівців. Доведено, що такий вид терапії може успішно застосовуватися у соціально-педагогічній практиці.

Ключові слова: анімалотерапія, каністерапія, реабілітація, корекція.

Літ. 6.

Постановка проблеми. В наш час особливу увагу привертають до себе проблеми реабілітації і лікування дітей-інвалідів, інтеграції в суспільство дітей з девіантними проявами поведінки, корекції різноманітних порушень психіки як дітей, так і дорослих.

Серед усього різноманіття методик можна виділити ті з них, в яких мистецтво і природа виступають як терапевтичний фактор, у тому числі, наприклад, натуртерапія – використання природи як самостійного терапевтичного методу. Спостереження за взаємодією людини та тварин дали поштовх для проведення досліджень, що виявляють ефективність і користь терапії за допомогою тварин, так званої, анімалотерапії.

Анімалотерапія – вид терапії, що використовує тварин та їх образи для надання психотерапевтичної допомоги. Це цивілізований науковий метод лікування і профілактики серйозних захворювань. У анімалотерапії використовуються символи тварин: образи, малюнки, казкові герої, іграшки, а також живі тварини, спілкуватися з якими безпечно.

Анімалотерапію часто називають нетрадиційним методом, який, тим не менш, має давню історію. Про те, що тварини лікують, було відомо ще 10 тисяч років тому до нашої ери. У V столітті до

н.е. Гіппократ помітив вплив навколишньої природи на людину і говорив про користь лікувальної верхової їзди. Стародавні греки приблизно 3000 років тому виявили здатність собак допомагати людям упоратися з різними недугами. З тією ж метою єгиптяни використовували кішок. У Стародавній Індії “прописували” як ліки прослукування пташиного співу, а у Древньому Китаї популярним було милування природою [6, 35].

Анімалотерапія, або, як її ще називають, зоотерапія, впродовж років досліджувалась різними вченими у багатьох країнах світу. Проаналізувавши ці дослідження можна виділити такі основні види анімалотерапії:

- Ненаправлена анімалотерапія – взаємодія з тваринами в домашніх умовах без усвідомлення або цілеспрямованого розуміння їх терапевтичного значення.

- Направлена анімалотерапія – цілеспрямоване використання тварин і (або) їх символів за спеціально розробленими терапевтичними програмами. Цей вид зоотерапії використовує спеціально навчених тварин, а не тварин пацієнта.

Направлена анімалотерапія, в свою чергу, поділяється на види залежно від того, які саме тварини використовуються:

- іпотерапія – терапія за допомогою коней;

- дельфінотерапія – терапія з використанням дельфінів;

- каністерапія – лікування за допомогою собак;

- фелінотерапія – надання терапевтичної допомоги з допомогою кішок та ін [4, 51].

Ми зупинимося на каністерапії, як одному з найбільш доступних методів анімалотерапії. Каністерапія (лат. “canis” – собака і грецьк. Θεραπεία [therapeia] – лікування, оздоровлення) – один з видів лікування і реабілітації людини за допомогою звичайних або спеціально відібраних і навчених собак під наглядом кваліфікованих фахівців (також – відома, як лікувальна кінологія).

Каністерапія в цілому, як метод корекційного та розвиваючого впливу має дуже глибоке історичне коріння. У первісному суспільстві, віра у могутність тварини-тотема змушувала людей дотримуватися певних норм і правил, регулювала спілкування і була одним з джерел благополуччя і спокою. Священні амулети носили на тілі, як символ заступництва і успіху; ритуальні танці допомагали зняти злість, агресивність після невдалого полювання або, навпаки, підзарядитися енергією; звернені до могутньої тварини заклинання і голосіння над хворою людиною або жінкою, що народжує – все це частково прообрази анімалотерапевтичних прийомів.

Подібне ставлення людей до тварин сприяло розширенню можливостей емоційного подолання страхів, агресивності, почуття безпорадності і самотності, знімало психічне напруження, дозволяло переживати зміни і шукати ресурси в самих собі, давало заспокоєння і впевненість. Можна сказати, що тварини і їхні символи були одними з перших психотерапевтів, що надавали психологічну допомогу людині.

Збереглися документи, які свідчать про те, що вже в 1792 році в лікарні для душевнохворих у Йорку (Англія) собаки використовувалися як частина терапевтичного процесу. Хворі спілкувалися з ними, доглядали за ними, і було відзначено позитивний вплив подібних методів на поведінку людей і ефективність лікування [1, 50].

Протягом декількох століть в інших країнах Європи використовувався заспокійливий і розвиваючий ефект взаємодії з собаками пацієнтів психіатричних клінік та притулків, після чого в США собаки стали використовуватися для психотерапевтичної допомоги в деяких подібних установах. За даними дослідження Animal Planet першим в історії каністерапії є легендарний йоркширський тер’єр Smoky (Смокі). Американські лікарі Червоного хреста помітили, що в госпіталах, де собакам не забороняється гуляти по території, поранені прагнули проводити з ними якомога

більше часу. Після проведеного дослідження з’ясувалося, що і процес одужання в таких установах йшов більш успішно. І в зв’язку з цим госпіталь ВПС в Нью-Йорку почав цілеспрямовано використовувати цей метод для якнайшвидшої реабілітації поранених [3, 32].

Каністерапія як науковий метод починає набувати популярності з другої половини ХХ ст. Засновником каністерапії вважають американського лікаря-психолога Б. Левінсона. У перших спробах застосування каністерапії вченим були присутні діти. Пізніше вчений продовжив свої експерименти з участю дорослих пацієнтів. Спілкування з тваринами стало застосовуватися не тільки для зняття нервової напруги, а й для зцілення людей з дуже серйозними діагнозами. Б. Левінсон виявив, що застосування каністерапії доцільне в роботі з нетовариськими, скутими, замкнутими дітьми, з дітьми, що страждають аутизмом, шизофренією. Він прийшов до висновку, що спілкування з собакою в якості основного компонента психотерапії може допомогти аутистам почати контактувати з реальністю.

У 1997 р. у США були створені гранти для досліджень в області взаємодії людей і тварин. Так, лігою “Тварини-рятувальники” досліджувалася роль тварин в освіті; товариство “Дельта” розробило програму тренування собак-терапевтів, університет Purdue досліджував можливість використання собак для надання допомоги жертвам насильства в сім’ї. У 1999 р. Вашингтонський університет досліджував можливість взаємодії з собаками для надання допомоги дітям, які страждають аутизмом, і розробив практичну терапевтичну програму [2, 19].

Незвичайну програму проводять бібліотеки американського міста Солт-Лейк-Сіті. Дітей у віці від 5 до 9 років, яким з різних причин важко навчитися читати, навчають грамоти за допомогою собак. За півгодини в тиждень дитина читає вголос тварині. 45 собак самих різних порід у супроводі господарів безкоштовно надав місцевий клуб собаківників. Собаки попередньо навчені при читанні дивитися в обличчя дитині або на книгу, щоб створювалося враження, що тварина стежить за сюжетом. Діти бачать в собаці уважного слухача, який, на відміну від однолітків в шкільному класі, не сміється над затаюваннями або помилками у вимові слів. Результати переконують: за 13 місяців експерименту навички читання у відсталих дітей значно покращилися.

Учасники міжнародної програми “Собаки-лікарі” приводять собак на місця катастроф, щоб їх могли погладити потерпілі, які перебувають у

стані шоку, а також рятувальники, що вибилися з сил. Добровольці разом зі своїми домашніми тваринами відвідують лікарні, школи і притулки для дітей-інвалідів. Собаки, що мешкають на території хоспісів, полегшують життя безнадійно хворих.

Для виявлення ефективності каністерапії проводилося безліч досліджень, які доводили необхідність використання цієї методики у роботі з найрізноманітнішими категоріями населення.

Карен Аллен, професор Нью-Йоркського університету, досліджувала психологічне значення собак для людей з обмеженими можливостями і виявила, що в ході каністерапії ці люди говорять про “більшу свободу”, відчують себе менш самотніми, більш незалежними, відчують себе в більшій безпеці. В ході шестимісячного курсу ці люди продемонстрували значне підвищення самооцінки, розвиток внутрішнього локус контролю, поліпшення психологічного самопочуття і велику товариськість [3, 40]. Також проводилося дослідження, в ході якого 48 чоловік із серйозними захворюваннями, отриманими внаслідок м’язової дистрофії, ураження головного або спинного мозку, множинного склерозу, отримали можливість спілкуватися з собаками. Половина групи одержала таку можливість з самого початку терапевтичного процесу, а інша частина (схожа з першою за гендерною, віковою ознакою і видом захворювання) – тільки протягом другого року терапії. Дослідження показали, що протягом 6 місяців після початку терапії пацієнти показали значне поліпшення в плані самооцінки, психологічного благополуччя і комунікативності. Спілкування з собаками, вважають дослідники, допомогло самотнім, нещасним, ізольованим людям подолати свій стан і здобути незалежність, отримати посильну роботу або повернутися в коледж, завести друзів і повернути психологічне благополуччя.

Інше дослідження проводилося з метою вивчення впливу наявності в сім’ї собаки на дитину 6 – 11 років в період розлучення батьків. Були вивчені 75 сімей, в яких були собаки, і стільки ж без собак. Демографічно істотної різниці між цими сім’ями не було. Дослідження проводилося через рік після розлучення батьків, використовувалися стандартизовані опитувальники, за якими інтерв’ювали діти та їхні матері. Матері підкреслювали, що для дітей розлучення виявилось кризовим періодом, діти виявляли агресивність, намагалися привернути до себе увагу, з’являлися психосоматичні проблеми, страхи, нічні кошмари. Діти з контрольної групи, де були собаки, відрізнялися помітно меншими

проявами цих ознак, ніж діти з іншої групи. Матері відзначали, що собаки забезпечували їхнім дітям психологічну підтримку, відволікали, були уважними слухачами, забезпечували психологічний комфорт. Діти говорили, що собаки були незамінними компаньйонами для них під час розлучення батьків, вони виявляли увагу до дитини, були тими, кому можна розповісти про свої проблеми і почуття, ігри з собакою відволікали від проблем, від конфліктів між батьками, допомагали справлятися з виникаючим почуттям самотності, яке з’являлося після розлучення батьків [5, 76].

Каністерапії виявляється найбільш ефективним методом для дітей і літніх людей, які часто є найбільш вразливими категоріями в плані соціалізації та емоційного благополуччя. Особливу значимість має каністерапія для категорії дітей з обмеженнями у розвитку, собака дає їм можливість не тільки знайти собі друга, але і справлятися зі своєю недостатністю. Собаки допомагають подолати самотність, знімають психо-емоційне напруження, дають позитивні емоції, і багато іншого.

Спілкування з собакою відіграє особливу роль в соціально-психологічному благополуччі дітей, воно дає необхідне емоційне “підживлення” і саме по собі є психотерапією. Особливо воно необхідне дітям, які нерідко страждають від самотності у власних сім’ях, а також дітям з неблагополучних сімей.

Каністерапія використовується в роботі з різними категоріями людей. Собака дозволить надовго стримати страх, депресію, напругу, знизити неуважність і мобілізувати рухові функції. У людей з емоційною некомпетентністю (набутою або вродженою) з’являється здатність реагувати на тварин із несподіваним почуттям і розумінням. Однак, як стверджують спеціалісти, успіх каністерапії залежить насамперед від того, які відносини між твариною і пацієнтом були встановлені ще в дитинстві, зокрема у віці 6 – 13 років.

Собаки незамінні при роботі з дітьми, які страждають на аутизм. Вони надзвичайно впливають на поведінку таких дітей. Присутність або пасивна участь у терапії дружелюбно налаштованого собаки збігається з помітним поліпшенням у поведінці дітей та зниженням таких проявів аутизму, як занурення в себе [5, 62].

Таким чином можна виділити ряд функцій, які виконує каністерапія:

1. Психофізіологічна функція. Взаємодія з тваринами може знімати стрес, нормалізувати роботу нервової системи, психіки в цілому.

2. Психотерапевтична функція. Взаємодія людей з тваринами може істотним чином сприяти гармонізації їх міжособистісних відносин.

3. Реабілітаційна функція. Контакти з тваринами є додатковим каналом взаємодії особистості з навколишнім світом, що сприяє як психічній, так і соціальній реабілітації.

4. Функція задоволення потреби в компетентності. Потреба в компетентності, що виражається формулою “я можу”, є однією з найважливіших потреб людини.

5. Функція самореалізації. Однією з найважливіших потреб людини є потреба в реалізації свого внутрішнього потенціалу, потреба бути значущим для інших, важливим в їхньому житті і в їх особистості.

6. Функція спілкування. Однією з найважливіших функцій, яку можуть здійснювати тварини в процесі взаємодії людини з ними є функція партнерів спілкування.

Висновки. Узагальнюючи результати досліджень, можна назвати основні напрями діяльності каністерапії:

- Нормалізація стану людини – спілкування з собаками може чинити позитивний вплив на людину в момент кризового стану, заспокоювати і розслабляти. При цьому знижується почуття самотності і поліпшується процес соціалізації. Тварина може чи не єдиним надати допомогу людині, нормалізуючи стресову ситуацію, в яку він потрапив, особливо відчуває недолік у соціальній підтримці.

- Допомога в процесі соціалізації – собаки можуть стимулювати людей до спілкування один з одним, часто будучи темою для розмови. Собака може бути приводом для дружньої бесіди у абсолютно незнайомих людей.

- Вплив на мотивацію людей – собаки можуть надихати і мотивувати людей (наприклад, на вчинення прогулянок). Це було відмічено при спостереженні за людьми до і після придбання собаки. Купуючи собаку, люди різко збільшували тривалість своїх прогулянок, незважаючи на те, що для фізіологічних потреб собакам багато часу не потрібно.

- Заспокоєння і мобілізація уваги – ці ефекти найбільш часто застосовуються в роботі з дітьми, що зазнають труднощів з концентрацією уваги або гіперактивністю. Дослідження в школах показали, що тварини здатні захоплювати і утримувати увагу дітей, направляючи її назовні, що зменшує збудження і агресію. Спостереження взаємодії собак і дітей з синдромом Дауна показали, що живі собаки були більш стійким об'єктом уваги, ніж штучні.

- Підтримка людей з невиліковними захворюваннями – стадії, через які змушені

пройти люди з невиліковними хворобами (заперечення, гнів, згода, депресія і прийняття) протікають набагато легше, коли оточуючі здатні підтримати хворого, забезпечити йому емоційну близькість. А вплив безмовної відданої тварини здатне допомогти людям керувати своїми почуттями, впоратися зі страхом, відчаєм і самотністю.

- Підтримка людей з обмеженими можливостями – участь собак в нормалізації соціального навколишнього середовища було відзначено при дослідженні спілкування дітей в інвалідних кріслах з оточуючими. Ті, хто мав поряд з собою собак, були об'єктами більш пильної уваги на вулиці. Присутність собаки забезпечувало набагато більший коефіцієнт уваги та теплої прийоми. Навколишні розглядали дитину з обмеженнями в більшій мірі як здорового.

- Допомога людям, що страждають психічними захворюваннями – присутність тварин і собак в особливості може благотворно впливати і на людей з різними психічними захворюваннями, такими як дитячий церебральний параліч, аутизм, гіперактивність, хвороба Альцгеймера, шизофренія тощо.

На сьогоднішній день каністерапія широко поширена в країнах західної Європи, Америки, подібний досвід є в Росії, Польщі, і все частіше до даного методу звертаються і на Україні.

Саме тому вивчення та впровадження каністерапії як нового, альтернативного та водночас безперечно дієвого методу психотерапії є надзвичайно актуальним, оскільки на даному етапі розвитку психологічної думки в Україні це питання є недостатньо вивченим. Необхідно переймати позитивний досвід зарубіжних країн та розширювати потенціал каністерапії в нашій державі, активно впроваджуючи його в практику роботи соціального педагога.

1. Агафоновичев В. *Анималотерапія. Усы, лапы, хвост – наше лекарство.* – М. – 2003. – 304 с.

2. Кряжева Н. *Кот и пёс спешат на помощь. Анималотерапія для детей.* – Ярославль: “Академия развития”, “Академия, К”, 2000. – 176 с.

3. Медведев А., Медведева И. *Собака-целитель: 10 основных методов каністерапии.* – М.: АСТ: АСТ МОСКВА, 2007. – 61 с.

4. Никольская А.В., Ульянова Н.А. *Ненаправленная анималотерапія. Позитивные и негативные аспекты взаимодействия с собакой у детей и взрослых: Аквариум-Принт, 2009.* – 208 с.

5. Субботин А.В. Ращевская Л.Л. *Лечебная кинология. Теоретические подходы и практическая реализация.* – М. – 2004. – 118 с.

6. Харчук Ю. *Анималотерапія. Домашние животные и наше здоровье.* – М. – 2006. – 251 с.

Стаття надійшла до редакції 09.04.2012